

савјетовања у Загребу 1941. године, један од организатора тринаестојулског устанка у Црној Гори, аутор многих борбених прогласа, први политички комесар Главног штаба и командант Зетског одреда, организатор и руководиоца акције на Јелином дубу 18. октобра 1941, један од организатора припрема Острошке скупштине 8. фебруара 1942. године, замјеник комесара Пете пролетерске, политички секретар ПК КПЈ за Црну Гору и Боку 1943. године. Затим долазе три деценије рада на највишим политичким функцијама Црне Горе: секретар ПК КПЈ, секретар ЦК КПЦГ, члан ЗАВНО-а ЦГ и ЦАСНО-а, вијешник АВНОЈ-а, предсједник владе и предсједник Скупштине НР ЦГ, дугогодишњи предсједник ССРН ЦГ, први предсједник СУБНОР-а ЦГ, од V до IX конгреса члан ЦК КПЈ а од тада члан Извршног комитета, тј. Предсједништва ЦК СКЈ. Био је члан Предсједништва ССРНЈ, члан Савезног одбора СУБНОР-а, народни посланик Републичке и Савезне скупштине, члан Предсједништва СФРЈ, предсједник Уставног суда Југославије од формирања 1963. године до смрти 4. фебруара 1976. године. Организатор је Прве конференције европских уставних судова и Пете међународне конференције „Свјетски мир путем права“, вођа делегације на конгресу „Свјетски мир путем права“, члан је Извршног комитета Свјетске организације

правника, добитник „Свјетске међународне судијске повеље“ и низа других највећих домаћих и страних признања.

У уводном дијелу монографије, аутор истиче Титове ријечи о Блажу: „У свом револуционарном раду у предатним условима, у организовању устанка и руковођењу народноослободилачком борбом у Црној Гори, као и самопријегорном обављању најодговорнијих функција у Републици и Федерацији, друг Благо се истиче досљедношћу и пожртвовањем, што га је красило до краја његовог живота“ (ТИТО 1976).

„Блажо Јовановић је“, каже аутор у завршној ријечи, „симбол борбе једне епохе... Револуционар, народни херој и јунак социјалистичког рада, био је и остао човјек из народа, за народ, мирне једноставности, а несагледиво одлучне воље, чија је снага настала и расла из воље организоване класе и Партије“.

Књига Ика Мирковића је велики прилог историографији, јер нам приказује не само импозантну горостасну личност револуционара Благо Јовановића већ и бројне историјске догађаје у којима је он учествовао. Све је то изложено публицистички и на популаран и непосредан начин, па га читалац доживљава са великим пијететом према легендарном револуционару.

Бранко Кркељић

ДР БОКО Д. ПЕЛОВИЋ, ПРОСВЈЕТНИ И КУЛТУРНИ РАД У ЦРНОЈ ГОРИ (1918—1941), ТИТОГРАД 1982

У издању Историјског института у Титограду недавно је објављена студија др Бока Пејовића *Просвјетни и културни рад у Црној Гори (1918—1941)*. Ово дјело академика Пејовића, које се појавило убрзо после двије његове запажене студије: *Друштвено-политички погледи у Црној Гори од почетка XIX до средине XX вијека* (издање Црногорске академије наука и умјетности, Титоград

1980) и *Црна Гора у доба Петра I и Петра II Петровића Његоша* (издање Научне књиге, Београд 1981), свједочи о веома плодној научној активности аутора бројних радова из области историје и културе, међу којима су посебно запажени *Исељавање Црногораца у XIX вијеку* (1962) и *Развитак просјете и културе у Црној Гори (1952—1918)* (Титоград 1971).

Студија *Просвјетни и културни рад у Црној Гори (1918—1941)*, у својих девет поглавља, обухвата све видове и облике културно-просвјетног рада и стваралаштва у периоду нешто дужем од двије деценије — у њој су обрађени школство, рад на народном просвјетивању, издавачка дјелатност, библиотеке, архиви, музеји, позоришна активност, музички живот, ликовно стварање, изучавање природе и друштва.

Аутор је у предговору свој рад означио као *систематизовани преглед* зато што он „нема у пунијој мјери оно што научни проблем мора у себи да садржи“ и због тога што су сачувани извори веома оскудни, поред осталог и зато што је архива Зетске бановине уништена крајем 1946. године, а појединих срезова у току другог свјетског рата. Уз ову ауторову напомену може стајати опаска да књига представља не само систематизован преглед већ и cjеловит аналитички пресјек културно-просвјетног живота у склопу општих друштвено-политичких околности међуратне југословенске државе и положаја Црне Горе у њој, са поуздано изведеним закључцима и богатом научном апаратуром.

Студија др Бока Пејовића један је од ријетких примјера интересовања научних радника за блиску културну прошлост црногорског народа, у ствари и прва књига са тематиком међуратног просвјетно-културног живота. Она није, као остале књиге ове врсте, настала на основу претходних монографија и студија о појединим појавама, проблемима и личностима. Њој су једино претходили цланци у периодичној штампи, и то само из појединих области умјетничког стваралаштва.

Студија др Бока Пејовића представља наставак његовог раније објављеног рада *Развитак просвјете и културе у Црној Гори*, са њом она чини јединствену cjелину не само у историјско-хронолошком смислу већ и по својој унутрашњој структури, по распореду материје и методу њене интерпретације. Такав прилаз културном животу омогућио је ауто-

ру да међуратни период упоређује са претходним, да прати наставак нових процеса и појава, да означи промјену схватања и продор нових идеја у дубоко увријезане традиционалистичке форме рада и стваралаштва настале у привредно и културно заосталој Црној Гори, земљи која је почетком треће деценије овога вијека имала близу 70% неписменог становништва. На другој страни, анализиран је положај појединих дјелатности у условима централистичког политичког устројства земље које није омогућавало да се (како је аутор нагласио у једном од својих закључних ставова) „у области културе, у ширем смислу схваћене дјелатности, изразе њена пуна обиљежја, вриједности насјећа каратристичног, свакако, по више фаза и утицаја, и способности за стваралачке напоре“. Отуда су, и поред јединственог ауторовог методског поступка, поједине културно-просвјетне дјелатности у двијема Пејовићевим студијама добиле у много чему различита мјеста. Док је у првом раду, који захвата период друге половине XIX и прве деценије овога вијека, средишно мјесто припало школству, у другом је главна пажња, с разлогом, усредсређена на поједина подручја умјетничког стваралаштва и неке облике културно-просвјетних активности. Тако измијењен однос у третману материје резултат је пишчевог одређења да јаче истакне оне видове стваралаштва и рада који су више од осталих давали импулса књижевном животу и јављали се као извјесне његове особености у односу на стваралаштво у другим југословенским срединама. Овамо није спадало школство, нити пак они облици просвјетно-културног рада који нијесу излазили из оквира званичне, централистичке културне политике. Аутор је у том смислу, с разлогом, већ на почетку одјељка о школству истакао да су политички и друштвено-економски услови у земљи гдје „многа права људи и народа нијесу поштована утицали лоше и на систем образовања у cjелини, на структуру и

мрежу школа, на услове школовања, на ниво писмености народа“. Као дио униформног система, оно је остало на периферији основних токова у просвјети, са облицима рада својственим за остале дјелове земље, са нешто развијенијом мрежом четвороразредних основних школа и неколико гимназија, без иједне високошколске установе. Ту гдје нијесу доношени наставни планови и програми, нити пак стварани уџбеници, и цјелокупни просвјетни живот остао је без живости, тим прије што је и режимска политика у овој области како каже аутор, остваривана „строгом контролом наставних планова, програма и уџбеника“, и угушивана свака акција прогресивно оријентисаних наставника и ученика.

Насупрот униформним и у многу чему осиромашеним облицима просвјетног живота, аутор је од почетка студије више мјеста и значаја давао стваралаштву које је тежило да изађе из уских оквира, углавном као резултат одређења напредних друштвених снага, њихових погледа на умјетничко стваралаштво и његову улогу у друштвеном животу. На тај начин средишње мјесто у студији припало је књижевном стваралаштву, боље рећи покрету социјалне литературе као највиднијем изразу тежњи да се књижевност подреди остваривању циљева напредног друштвеног покрета. Аутор је те књижевне појаве приказао на широком плану, у склопу кретања у литератури наше земље, пратећи све напоре и остваривања присталица тог покрета, а посебно издавање бројних публикација кратког вијека, као највиднији знак раскорака између хтења и стварних могућности. Било је зато пуног оправдања што је књижев-

ном раду и издавачкој дјелатности посвећена готово четвртина простора у књизи.

Може се стећи утисак да обраду појединих културних активности понегдје прате и ситнији подаци или небитне појединости (дјелови о библиотекама, културно-просвјетном раду на селу). Па ипак, ако се зна да су та подручја досад мало обрађивана, да је ауторов посао пионирски, ово обиље података и те врсте у студији др Пејовића има своје оправдање.

Ова Пејовићева студија, за разлику од претходне, на крају појединих цјелина садржи биографско-библиографске податке о ствараоцима који су својим дјелом давали основно обиљежје културном животу. Боко Пејовић је знатну пажњу посветио не само опису појава и процеса већ и одређивању њихове вриједности у ширим друштвеним оквирима. Уз пуно осјећање и поштовање научног принципа историчности, аутор је све појаве сагледавао у контексту укупних збивања, уз сталну тежњу да нагласи оно што је у култури једне неразвијене средине означавало прогрес, са осјећањем смисла за права мјерила научног вредновања.

На основу научно систематизоване материје, др Боко Пејовић је извео поуздане закључке. Његова је књига настала, како је и сам објаснио, „у циљу путпунијег упознавања укупних активности на територији коју данас обухвата Црна Гора“. Тај циљ је у потпуности остварен. Уз то, у књизи су покеренута и многа питања која заслужују и посебна истраживања.

Радивоје Шукловић